

5. Katz, A., Nambi, S., Mather, K. et al. Quantitative insulin sensitivity Cheb index a simple accurate method for assessing insulin sensitivity in humans. *J. Clin. Endocrinol. Metab.* 2000, 85, p. 2402-2410.
6. Kintscher, U., Hartge, M., Hess, K. et al. T-lymphocyte infiltration in visceral adipose tissue: a primary event in adipose tissue inflammation and the development of obesity-mediated insulin resistance. *Arterioscl. Thromb. Vasc. Biol.* 2008, 28, p. 1304-1310.
7. Kolb, H., Mandrup-Poulsen, T. The global diabetes epidemic as a consequence of lifestyle-induced low-grade inflammation. *Diabetologia* 2010, 53, p. 10-20.
8. Mayer, O., Cífková, R., Filipovský, J. a kol. Prevalence asymptomatic vysokého rizika kardiovaskulárních chorob ve vzorku obecné české populace a adherence k doporučeným cílovým hodnotám primární prevence. *Prakt. Lék.* 2010, 90(4), s. 230-234.
9. Ryo, M., Nakamura, T., Kihara S. Adiponectin as a biomarker of the metabolic syndrome. *Circ. J.* 2004, 68, p. 975-981.
10. Stefanska, A., Sypniewska, G., Blaszkiewicz, N. et al. Comparison between C-reactive protein and adipocyte fatty acid-binding protein as a component of metabolic syndrome in middle-aged women. *Clin. Biochem.* 2011, 44(4), p. 304-306.
11. Svačina, Š. Poruchy metabolismu a výživy. Praha: Galén, 2010, s. 229.
12. Škrha, J. Diabetes mellitus 2. typu jako subklinický zánět. *Čas. Lék. Čes.* 2010, 149(6), s. 277-280.
13. Tso, A., W., Xu, P., C., Sham, M. N. et al. Serum adipocyte fatty acid binding protein as a new biomarker predicting the development of type 2 diabetes. *Diab. Care* 2007, 30, p. 2667-2672.
14. Xu, A., Wang, Y., Xu, J., Y. et al. Adipocyte fatty acid-binding protein is a plasma biomarker closely associated with obesity and metabolit syndrome. *Clin. Chem.* 2006, 52, s. 405-413.

Práce byla podpořena grantem IGA MZ
ČR NT 11098-4.

MUDr. Dagmar Horáková, PhD.
Ústav preventivního lékařství LF UP
Hněvotínská 3
775 15 Olomouc
E-mail: dagmar.horakova@upol.cz

Sexualita seniorů

VASMANSKÁ S., POKORNÁ A.

Masarykova univerzita Brno
Lékařská fakulta
Katedra ošetřovatelství
Přednosta: doc. PhDr. M. Kyasová, PhD.

SOUHRN

Príspevek se zabývá problematikou sexuality seniorů z pohledu jedinců žijících v domovech pro seniory a nelékařského zdravotnického personálu, který o ně pečuje. Hodnotí především význam sexuality a snaží se podchytit problémová místa v péči o seniory v souvislosti se zabezpečením základní životní potřeby, jakou je sexualita člověka. Dále zjišťuje významné determinanty ovlivňující názory seniorů a profesionálně pečujících na význam problematiky sexuálního života seniorů žijících v domově pro seniory a zaměřuje se také na komunikaci pečujících v souvislosti s intimním životem seniorů. Text je zaměřen na analýzu a komparaci výsledků získaných průzkumným šetřením.

Sexualita je obecně tabuizované téma, které nebývá odbornou ani laickou veřejností dostatečně diskutováno i s ohledem na její dopad na psychické i fyzické zdraví jedince. Tabuizace je typická napříč věkovým spektrem, ale v seniorském věku je vystupňovaná a doprovázena projevy devalvace, ageistickými tendencemi, zesměšňováním problematiky ve vztahu k věku apod.

Z výsledků šetření vyplývá, že existují rozdíly v názorech sledovaného vzorku seniorské populace a osob, které o ně pečují v instituci, zejména v oblasti hodnocení významu problematiky sexuality a identifikaci faktorů pozitivně a negativně ovlivňujících intimní život seniorů.

Klíčová slova: sexualita, vztahy ve stáří, intimní život, senior.

SUMMARY

Vasmanská S., Pokorná A.: Sexuality of seniors.

The article deals with the sexuality of seniors from the perspective of the elderly living in old people's homes, and paramedical health workers. It measures mainly the relevance of sexuality, and attempts to define the problematic points in the care of the elderly, in relation to ensuring the basic necessities of life such as human sexuality. It also discovers the most important determining factors that influence the view of elderly people and professional caring personnel as regards the importance of the issue of the sexual life of seniors living in old people's homes. It also focuses on communication between the elderly and carers, regarding the intimate life of seniors.

The aim of the thesis is to analyse and compare the results collated from targeted explorative surveys, completed by the above two parties.

Key words: sexuality, social relationship, intimate life, old age.

Prakt. Lék. 2011, 91, No. 10, pp. 602-605

Úvod a cíle práce

Sexualita je v současné společnosti spojována a prezentována především mladým, zdravým a krásným tělem. Jak je to se sexem ve stáří a společenskými předsudky? O tom, že partnerský, potažmo milostný život seniorů je tabuizovaný a poznamenán řadou mýtů a předpokládá, svědčí i samotný fakt alarmujícího nedostatku odborné gerontologické, respektive geronto-sexuologické literatury u nás. Domníváme se, že se stále jedná o neprobádané a veřejností i odborníky

různých oborů nerespektované téma. Obáváme se, že stáří je společností stále devalvováno a staří lidé jsou diskriminováni. Důsledkem je reálná neschopnost a neochota společnosti tolerovat a přiznat si možnou existenci aktivního sexuálního života osob ve vyšším věku

Cílem průzkumu bylo přispět ke zviditelnění problematiky sexuality seniorů, k pochopení významu saturace sexuálních potřeb v seniorském věku, které se dle našeho názoru podléhají na utváření celkového obrazu plnohodnotného, šťastného a kvalitního stáří. Naším záměrem také

bylo napomocí odstranění bariér při komunikaci o problémech v intimním životě seniorů, a to jak s nejbližšími (rodinnými příslušníky), tak profesionálně pečujícími osobami.

Konkrétním cílem průzkumu bylo zmapovat determinanty ovlivňující náhled na význam problematiky sexuálního života seniorů žijících v domovech pro seniory (dále i jako DpS) z pohledu vzorku seniorské populace a profesionálních pečujících – všeobecných sester. Zjistit vliv institucionálního způsobu života na prožívání sexuality seniorů žijících v DpS. Zhodnotit, jak vnímají senioři svou sexualitu, a nakolik je sexuální život pro seniory významný ve srovnání s názory profesionálně pečujících.

Dále bylo naším cílem zmapovat determinanty ovlivňující názory na problematiku sexuality seniorů, ať už z pohledu pozitivních či negativních ovlivňujících činitelů. Další naší snahou bylo identifikovat problémové oblasti v péči o seniory se zaměřením se na zmapování determinant ovlivňujících komunikaci v souvislosti s intimním životem seniorů v závislosti na uspokojování jedné z fyziologických potřeb, jakou je potřeba intimního života a naplnění vlastní sexuality.

Soubor vyšetřených a metodika

Šetření bylo zaměřeno na dvě cílové populace respondentů:

- seniory žijící v domovech pro seniory, a
- nelékařský zdravotnický personál (všeobecné sestry), pečující o seniory ve sledovaných institucích (DpS).

Takto byla zajištěna kontinuita vzorku respondentů a předpoklad vzájemného poznání obou sledovaných skupin. Kritéria pro zařazení do šetření – senioři:

- osoby starší 60 let (dle WHO klasifikace seniorský věk);
- osoby žijící v domovech pro seniory (minimální délka pobytu 1 rok – předpoklad ukončení adaptačního procesu);
- senioři ochotní a schopní spolupracovat (dle MMSE minimální počet bodů 27) (1).

Hlavním kritériem pro profesionální pečující byl každodenní kontakt se seniory ve sledovaném zařízení sociální péče.

K realizaci průzkumu byla i přes skutečnost senzitivity a určité tabuizace zkoumaného tématu v naší společnosti zvolena metoda dotazníkového šetření. Pro účely šetření byly vytvořeny dva originální dotazníky, určené dvěma skupinám respondentů,

- vzorku seniorské populace žijící v domově pro seniory,
- nelékařskému zdravotnickému personálu, který o seniory aktuálně pečuje v instituci.

Oba dotazníky byly specifikovány pro konkrétní skupinu dotazovaných a vzhledem k faktu, že položky formuláře jsou téměř totožné, umožňují srovnání obou oslovených skupin respondentů.

Dotazníkový formulář obsahuje úvodní demografické položky sloužící k charakteristice vzorku respondentů a dále položky, vztahující se k dané problematice sexuality seniorů. Položky dotazníku především zjišťují náhled na význam problematiky sexuálního života seniorů z pohledu vzorku seniorské populace a profesionálně pečujících, nikoli data o sexuální praxi respondentů. Dále se zaměřují na problematiku vlivu institucionálního způsobu života na prožívání sexuality seniorů a mapují determinanty ovlivňující názory na problematiku sexuality seniorů, ať už z pohledu pozitivních či negativních ovlivňujících činitelů.

Dotazníky byly distribuovány v celkovém počtu 240 kusů; 120 formulářů bylo určeno pro seniorský vzorek populace a 120 dotazníků pro nelékařský zdravotnický personál. Celkem tedy

- 80 dotazníků bylo předáno v *Domově pro seniory Nopova* v Brně,
- 80 formulářů bylo poskytnuto *Domovu pro seniory Holásecká* v Tuřanech,
- 80 dotazníků bylo distribuováno v *Domově pro seniory U Lesika* ve Znojmě.

V každém ze jmenovaných DpS bylo tedy předáno 40 formulářů profesionálně pečujícím a 40 formulářů seniorům. Data byla zpracována deskriptivní i induktivní statistikou. Ke statistickému zpracování dat bylo využito programu StatSoft, Inc. (2009) a Microsoft Excel. Stanovené hypotézy byly vyhodnocovány pomocí statistické metody – test (chí-kvadrát).

Výsledky

Výzkumného šetření se zúčastnilo široké spektrum věkového rozložení nelékařských pracovníků.

Věkovou kategorii *méně než 20 let* zaujímal 7,41 % respondentů.

Do kategorie *21–30 let* spadalo 44,44 % dotazovaných.

Kategorii *31–50 let* označilo rovněž 44,44 %.

Věkovou kategorii *51–65 let* zaujímal 3,75 % respondentů (n = 80).

Věkové rozložení seniorské populace zúčastněné šetření bylo následující.

Do kategorie *60–64 let* spadalo 13,64 %.

Kategorii *75–84 let* uvedlo 63,64 %.

Poslední věková kategorie, 85 let a více, byla tvořena 22,73 % (n = 80).

Nejvyšší dosažené vzdělání profesionálně pečujících bylo následující:

- 66,25 % dosáhlo úplného středního

odporného vzdělání (SZŠ);

- 15,00 % vyššího odborného vzdělání (VOŠ, VZŠ);

- 5,00 % absolvovalo specializační vzdělání;

- vysokoškolské bakalářské studium dokončilo 3,75 %,

- vysokoškolské magisterské studium absolvovalo 5,00 % profesionálně pečujících;

- stále studuje 5,00 % dotazovaných.

Přehled o nejvyšším dosaženém vzdělání seniorů:

- 19,78 % dokončilo základní vzdělání,

- 23,08 % seniorů je vyučeno.

- největší zastoupení mělo středoškolské vzdělání, které označilo 39,56 % seniorů,

- 5,49 % absolvovalo vysokoškolské studium.

Poslední sledovanou demografickou determinantou byl rodinný stav respondentů.

- 46,25 % profesionálně pečujících deklarovalo ženatý/vdaná,

- svobodný/svobodná označilo 45,00 %,

- 7,50 % uvedlo rozvedená/rozvedený,

- 1,25 % označilo vdovec/vdova (n = 80).
Rodinný stav dotazovaných seniorů:

- 8,79 % seniorů uvedlo vdaná či ženatý,

- 9,89 % označilo svobodný/á,

- 28,57 % ze seniorské populace uvedlo rozvedený/á,

- 38,46 % označilo rodinný stav vdovec/vdova (n = 80).

Jak již bylo v úvodu nastíněno, téma je velice citlivé, a proto jsme k samotnému šetření prostřednictvím dotazníkové metody přistupovaly s obavami, zda senioři budou ochotni dotazníkový formulář vyplnit, poodhalit a sdílet své životní názory, dojmy a zkušenosti ze svého intimního života.

Z celkového počtu 120 dotazníkových distribuovaných formulářů byl navrácen shodný počet 80 vyplněných formulářů od obou skupin respondentů (sumární návratnost 67,67 %). Z výsledků šetření lze konstatovat, že pro jedince v seniorském věku není podstatná sexualita člověka jako taková, ale obohacená o pohodu ve vztahu a klidné soužití s partnerem, což je pro seniory významnější než samotná kvalita sexuálního vztahu (uvedlo 50 %; n = 80 respondentů seniorů).

S názorem, že klidné soužití s partnerem je pro seniory významnější než samotná kvalita sexuálního vztahu, se rovněž ztotožňuje 61,25 % (n = 80) profesionálně pečujících.

V rámci testování pracovních hypotéz byly zvoleny demografické determinanty věk, nejvyšší dosažené vzdělání a rodinný stav. Dosažená výše věku seniorů byla identifikována jako statisticky významná determinanta ovlivňující jejich názory na

sexuální život ve vztahu k významu problematiky sexuality ve stáří ($p = 0,0435$).

Senioři ve věkovém rozmezí 75–84 let považovali problematiku sexuality za rozhodně nedůležitou, na rozdíl od seniorů ve věkové kategorii 60–74 let, kteří problematiku sexuality seniorů považovali za spíše či rozhodně důležitou. Problematika sexuality je významná a potřebná ke zkoumání pro 27,50 % seniorů, kteří odpověděli v dané poloze dotazníkového formuláře *spíše ano* a pro 10 % seniorů, kteří zvolili možnost *rozhodně ano* ($n = 80$).

S odchodem do penze jedinec disponuje daleko větším množstvím času, což někdy může být zdrojem depresivních změn, pocitů a ladění, pocitem nepotřebnosti a nudy. 30 % ($n = 80$) seniorů však uvedlo, že dostatek času, který mají v důchodovém věku k dispozici, vnímají jako pozitivní faktor ve vztahu k jejich sexuálnímu životu.

V rodinném stavu seniorů převládali vdovci a vdovy 38,46 % ($n = 80$). Ve vzorku seniorské populace byl rodinný stav potvrzen jako statisticky významný faktor ovlivňující názory na negativní faktory ve vztahu k sexuálnímu životu seniorů ($p = 0,0065$), kde byla absence partnera nejčastěji uváděnou odpovědí. Absenci partnera deklarovalo jako nečastější negativní faktor mající vliv na sexualitu seniorů 53,75 % seniorů ($n = 80$). Pobyt v instituci a nedostatek intimity byl seniory považován za druhý nejvýznamnější negativní faktor mající vliv na jejich sexualitu. Pobyt v instituci jako negativní vliv na sexuální život uvedlo 23,75 % ($n = 80$) seniorů a nedostatek intimity deklarovalo 22,50 % seniorů ($n = 80$). V souvislosti musíme upozornit na sníženou sexuální apetenci, kterou jako negativní vliv na sexuální život uvedlo pouhých 10,00 % seniorů ve srovnání se 47,50 % profesionálně pečujících.

Zjišťování názorů na pojem sexualita, z pohledu seniorů a pečujících přineslo také zajímavé výsledky.

Největší procentuální zastoupení měla odpověď *jakýkoliv kontakt s partnerem*, a to u obou sledovaných skupin (52,50 % seniorů a 65,00 % nelékařských pracovníků). Dále pak bylo seniory uváděno ve 26,25 % *mluvit o sexu v partnerském životě*, *pohlavní akt* uvedlo 23,70 %, *držení se za ruce* uvedlo 16,25 %, *mazlení a hlazení* označilo 10,0 % seniorů ($n = 80$).

Senioři tedy vlastní sexualitu vnímají jako komplex heterogenních aktivit. Zajímavé je srovnání zvolené odpovědi *pohlavní akt*, kterou označilo 23,70 % seniorů a 45,00 % všeobecných sester ($n = 80$).

Poslední část průzkumu byla zaměřena na ochotu všeobecných sester hovořit se seniory o sexuálních potřebách a na názor na kompetentní osobu, která by měla se seniory komunikovat v souvislosti s intim-

ním životem. V obou případech byla zjištěna determinanta věku pečujících jako statisticky významná. S rostoucím věkem pečujících klesala ochota hovořit se seniory o problematice intimního života ($p = 0,0032$).

Respondenti mladší 21 let častěji uváděli odpověď *rozhodně ano* tedy, že jsou ochotni se seniory hovořit. Všeobecné sestry ve věkovém rozmezí 21–35 let deklarovaly jako kompetentní osobu, která by měla hovořit se seniory o problematice sexuálního života, každého pracovníka, který bude seniorem osloven. Při hodnocení otázky ochoty profesionálních pečujících komunikovat se seniory v souvislosti s intimními záležitostmi bylo zjištěno, že

- 23,75 % pečujících je *rozhodně ochotno* se seniory hovořit,
- 42,50 % je *spíše ochotno* seniory vyslechnout,
- 25,00 % *spíše není ochotno*,
- *rozhodně není ochotno* se seniory hovořit o problematice intimního života 3,75 % profesionálně pečujících ($n = 80$).

Diskuse

Jsmo si vědomy toho, že výsledky naší studie nelze generalizovat na celou seniorskou populaci žijící institucionálním způsobem života v České republice a ani si to neklademe za cíl. Nicméně naše zjištění potvrzují poznatky uváděné v dostupných odborných zdrojích. Problematika sexuality je významná a potřebná ke zkoumání pro 27,50 % seniorů, kteří odpověděli v dané poloze dotazníkového formuláře *spíše ano* a pro 10 % seniorů, kteří uvedli *rozhodně ano*. To potvrzuje i Zvěřina, který uvádí, že význam sexuality nemusí utíchat ani ve vyšším věku: „*Ve starém těle sídlí mladý duch*“ (9). Senioři vlastní sexualitu vnímají jako komplex heterogenních aktivit, což plyne z názorů na pojem sexualita, kde je zajímavé srovnání zvolené odpovědi *pohlavní akt*, kterou označilo 23,70 % seniorů a 45,00 % všeobecných sester. Lze soudit, že zdravotničtí pracovníci simplifikují problematiku sexuálních aktivit.

V rodinném stavu seniorů převládali vdovci a vdovy 38,46 %, což koresponduje s názory Tošnerové, která tvrdí, že větší pravděpodobnost institucionalizace nastává u jedinců bez partnera (5). Skutečnost vysokého procenta vdovců a vdov v šetření je v souladu s odpověďmi seniorů na otázku, jakou okolnost v souvislosti se svým intimním životem nejvíce postrádají, kde 58,75 % seniorů uvedlo, nejvíce postrádám partnera.

Na základě výsledků šetření vyvstává také otázka, do jaké míry jsou důvody sexuální nečinnosti seniorů vynucené

důsledkem ztráty životního partnera či partnerky, přítomností nemoci, sníženou sexuální apetenci, omezenými pohybovými schopnostmi nebo nedostatkem intimity z důvodu institucionálního způsobu života. Doposud nebyly v dostupné odborné literatuře nalezeny studie, které by přinesly validní odpověď na otázku vlivu ztráty partnera na jeho sexuální život. Ve studii univerzity v Chicagu, zabývající se sexuálním životem seniorů v USA, byly zveřejněny výsledky vypovídající o skutečnosti, že ženy jsou ve vyšším věku méně sexuálně aktivní než muži ve stejném věkovém rozmezí 57–85 let, a to v důsledku ztráty partnera v závislosti na demografickém trendu (2).

Profesor sociologie univerzity Wisconsin DeLamater, který se věnuje studiu lidské sexuality 35 let, uvedl přítomnost partnera jako nejvýznamnější faktor určující ženské sexuální chování (2). Dále lze bezpochyby odvodit předpoklad jistého vlivu ztráty partnera, který je popisován v publikacích zaměřených na sociální aktivity v seniorském věku (7).

Pobyt v instituci jako negativní vliv na sexuální život uvedlo 23,75 % seniorů a nedostatek intimity deklarovalo 22,50 % seniorů. To považujeme za zásadní zjištění pro možnou odbornou diskusi na téma zlepšení prostředí pro intimní život seniorů žijících institucionálním způsobem života.

Zajímavé zjištění se týkalo názoru na pokles libida ve stáří. Senioři tuto skutečnost deklarovali v mnohem nižší míře, než zdravotníci. Zvěřina potvrzuje, že pokles sexuální aktivity není s věkem v naší biologické výbavě naprogramován, a udržení nebo zánik sexuální aktivity ve stáří jen málo souvisí se skutečnými tělesnými změnami (9). Proto je třeba klást daleko větší důraz na environmentální omezující faktory, oproti zakořeněnému mýtu zániku sexuální aktivity v souvislosti s poklesem libida v seniorském věku, nebo se skutečnými involučními změnami stárnoucího organismu.

Domníváme se, že je velice důležité, aby lékař, psycholog nebo nelékařský zdravotnický pracovník byl schopen poskytnout klientovi možnost otevřeně hovořit o problémech s projevy jeho sexuality a měl možnost nabídnout pomoc a řešení konkrétní choulostivé situace. Je nezbytné, aby senior věděl, že může pečujícího oslovit a světit se se svými potížemi, obavami a tužbami, že mu může důvěřovat a být si jist, že jeho záležitost bude nejen diskrétně vyřešena, ale že se nemusí obávat výsměchu či jiných negativních důsledků. Vhodná a efektivní komunikace na téma sexuality je pouhý, ale nutný počátek diskuse nejen mezi klientem a profesionálním pečujícím, ale i mezi samotnými

Tab. 1. Shrnutí výsledků šetření – statisticky významné determinanty

Sledovaný faktor	Sledované determinanty					
	Věk		Vzdělání		Rodinný stav	
	senioři	NLZP	senioři	NLZP	senioři	NLZP
Názor na význam a potřebu zkoumání problematiky sexuality seniorů	+	-	-	+	-	-
Faktory ovlivňující pozitivně sexuální život						
Dostatek času	-	+	-	+	+	-
Dosavadní životní zkušenosti	-	-	-	-	-	+
Zájem partnera o sexuální aktivitu	+	-	-	-	-	-
Nepřítomnost nemoci	-	-	-	-	-	-
Nepřítomnost strachu z negativních důsledků sexu	-	-	-	-	-	-
Faktory ovlivňující negativně sexuální život						
Absence partnera	-	+	-	-	+	-
Nedostatek intimity	-	-	-	-	+	-
Snížená sexuální apetence	-	-	-	+	-	-
Nezájem partnera o sexuální aktivitu	-	-	-	-	-	-
Přítomnost nemoci	-	-	-	-	-	-
Omezené pohybové schopnosti	-	-	-	-	-	-
Pobyt v instituci	-	-	-	-	+	+
Ochota NLZP komunikovat se seniorem o jeho intimním životě		+		-		-
Kompetentní osoba umožňující rozhovor o problematice intimního života		+		-		-

Legenda:

+ existence statisticky významné determinanty

- absence statisticky významné determinanty

odborníky z řad sexuologů, psychologů, všeobecných sester a dalších.

Závěr

Z výsledků našeho výzkumu vyplývá, že existují rozdíly v názorech sledovaného vzorku seniorské populace a osob, které o ně pečují v instituci, zejména v oblasti hodnocení významu problematiky sexuality a identifikaci faktorů pozitivně a negativně ovlivňujících intimní život seniorů. Profesionální pečující častěji uváděli dostatek času a dosavadní životní zkušenosti jako pozitivně ovlivňující faktor sexuálního života seniorů. Senioři uváděli ve vyšší četnosti zájem partnera o sexuální aktivitu a dostatek času jako pozitivně ovlivňující faktor jejich sexuálního života. Obdobné výsledky byly zjištěny u hodnocení negativních determinant.

Za nejvýznamnější z pohledu pečujících je považována absence partnera, snížená sexuální apetence a vlastní pobyt v instituci. Senioři nejčastěji uváděli negativní vliv absence partnera, nedostatek intimity a pobyt v instituci. Je tedy zřejmé, že snížení sexuální apetence je předpokládáno častěji pečujícími, než seniory.

Konkrétní statisticky významné činite-

le ovlivňující názory seniorů i jejich pečujících na problematiku sexuality shrnuje **tabulka 1.**

Jsme si vědomy skutečnosti, že naše výsledky se týkají pouze zlomku seniorské populace v institucionální péči v České republice, ale přesto se domníváme, že je lze využít jako východisko pro další šetření, která jsou nezbytná pro zkvalitnění života seniorů, také s ohledem na stávající demografický trend.

Poznámka:

Plné znění dotazníkových formulářů je k dispozici u autorek, které budou rády, pokud bude mít další autor zájem o pokračování v tématu průzkumu. Jednotlivé položky dotazníkového formuláře jsou v textu popsány a interpretována jsou i získaná data z šetření.

Literatura

1. Folstein M.F., Folstein S.E., McHugh P.R. „Mini-mental state“. A practical method for grading the cognitive state of patients for the clinician. *J. Psychiatr. Res.* 1975, 12, p. 189-198.
2. Lindau, S.L., Schumm L.P., Laumann E.O. et al. A study of sexuality and health among older adults in the United States. *N. Engl. J. Med.* 2007, 357, p. 762-774. Dostupný také z WWW:

<http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa067423> [cit. 2011-07-01].

3. Soudková, M. O zdravých vztazích mezi lidmi. Přátelství a manželství. Brno: Doplněk, 2006. 156 s. ISBN 80-7239-196-8.

4. Sýkorová, D. Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

5. Tošnerová, T. Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. 43 s. ISBN 80-238-9506-0.

6. Tošnerová, T. Vysoký věk a osamělost. *Florence* 2006, 2(10), s. 53. ISSN 1801-363X.

7. Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-2460956-0.

8. Vrublová, Y. Sexualita - přirozená potřeba. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, s. r. o., 2005. 59 s. ISBN 80-7204-406-0.

9. Zvěřina, J. Sexuologie (nejen) pro lékaře. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, s. r. o., 2003. 68 s. ISBN 80-7204-264-5.

10. Zvěřina, J. 2 x 100 intimních rad. 2. vyd. Praha: Výběr, 1991. 128 s. ISBN 80 85497-01-8.

11. Žourková, A. Klinická sexuologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 34 s. ISBN 80-210-2795-9.

Mgr. Soňa Vasmanská
Masarykova univerzita Brno
Lékařská fakulta
Katedra ošetrovatelství
Kamenice 126/3
625 00 Brno
E-mail: sona.vasmanska@gmail.com